NOTÍCIA HISTÒRICA DE LA DESCOBERTA CATALANA D'AMÈRICA

Segons les fonts catalano-aragoneses de l'Antic Règim

JORDI BILBENY

Quaderns d'Estudis Colombins-3

L'edició d'aquest Quadern ha comptat amb l'ajut de la nostra consòcia
Maruixa de Siles

Quaderns d'Estudis Colombins

Director: Joaquim Arenas i Sampera
Secretaria i redacció: Teresa Clota i Jaume Cañadas
Editor: Òmnium Cultural
Imprimeix: Boada, Comtal, 26 – 08002 Barcelona

Juny de 1998

NOTÍCIA HISTÒRICA
DE LA
DESCOBERTA CATALANA D'AMÈRICA
Segons les fonts catalano-aragoneses de l'Antic Règim

JORDI BILBENY

La història és la història
Zenon de Pol

Una història que es fa i es desfà

Sota cap concepte no hauríem de voler veure la història com una fotografia: fixada per sempre més amb les mateixes imatges, sense la més mínima capacitat interpretativa que les pogués fer variar i, fins i tot, alterar. Seguint aquest criteri no podríem trobar mai dues versions antagòniques d'un sol fet. I així -per posar un exemple sobre fets històrics recents-, En Franco hauria de ser per tothom el salvador d'Espanya, el restaurador de la pau, l'home més íntegre i net del nostre passat més recent. De ser això cert, ¿com podríem explicar els seus múltiples crims -àdhuc en temps de pau- i el terrible genocidi perpetrat contra Catalunya i la cultura catalana? Per quina versió ens decantaríem? Però, si bé un crim i una dictadura poden tenir dues versions -la refractària i la justificadora-, el fet en si que En Franco governà Espanya és inequívoc i inqüestionable. I si mai ens trobéssim algun text escrit que expliqués que fou president de la República Francesa, hauríem immediatament de dubtar de la seva veracitat. I això, conseqüentment, és el que passa amb En Colom: podem qüestionar la qualitat ètica de la conquesta, podem sentir-nos ofesos pel tracte que es donà als indis i pel seu extermini. Però En Colom no pot ser italià i català alhora. I Amèrica no pot ser descoberta exclusivament per Castella -com relaten força cròniques coetànies- i únicament per Catalunya, com diuen algunes altres i deixen entreveure moltes més.

Si ens haguéssim pres la molèstia de llegir les darreres novetats sobre la manipulació del nostre passat a mans dels censors reials en tot el que afecta la descoberta d'Amèrica[1], ens hauríem adonat que la història no és estàtica, sinó mòbil, mal·leable, camaleònica, interessada. Que es construeix dia a dia, generació rera generació.

---

[1] Vg. JORDI BILBENY, "En Cristòfor Colom i la mentida de Palos de Moguer", *El Temps,* núm. 435, 19 d'octubre de 1992, p. 74-80; "El Pare Casaus o Las Casas i la falsificació de la seva «Història General de les Índies» per la censura espanyola", *Colom i el Món Català,* Rafael Dalmau, Editor, Barcelona 1993, p. 539-548; "Els missioners catalans que la censura espanyola esborrà de la descoberta d'Amèrica", *Terra Rubra,* any 7, Tarroja, març-abril de 1996, núm. 39, p. 5-10; "Els noms

I que darrera d'aquesta fabricació hi ha unes clares i inexorables intencionalitats polítiques: de classe i nacionals. I ens hauríem adonat que, com que no es podia imprimir cap llibre sense que passés per les mans de la maquinària censora, els textos que ens parlen d'una descoberta catalana d'Amèrica, no els hi ha pogut afegir ningú, contravenint tota la legalitat impressora llavors vigent i saltant-se tots els controls reials, sinó que vénen a ser les traces que els supervisors no van ser prou diligents a esborrar, en el moment que retocaren els llibres.

D'altra banda, i de la mateixa manera que a cap crònica de Castella no se'ns parla de la conquesta de Mallorca feta pels castellans -perquè això hauria suposat, a més d'una mentida evident, un desprestigi intel·lectual de l'historiador-, tampoc, per idèntiques raons, cap crònica catalano-aragonesa no hauria d'haver parlat mai de la descoberta catalana d'Amèrica, sobretot tenint en compte la seva transcendència universal. Però no fou així: hi ha infinitud de textos que fan d'aquest fet mariner una gesta únicament catalana.

Les Capitulacions

Per cenyir-me tan sols als relats de la historiografia catalano-aragonesa que fan esment de la sobredita catalanitat, em complac treure a col·lació, en primer lloc, el document de les *Capitulacions* signades entre els Reis Catòlics i En Cristòfor Colom, el 17 d'abril de 1492, per al descobriment i conquesta d'Amèrica[2]. Tota vegada que l'original, amb la signatura i la rúbrica dels reis i autentificat amb el Segell de Placa que En Colom guardava, ha desaparegut, la còpia es conserva a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, a la Cancelleria Reial. És al llibre 3569, i correspon als folis 135V i 136R, cosa que manifesta la implicació de la cancelleria catalano-aragonesa en el contracte. Si a més a més tenim present que després de cada concessió reial, apareix el nom d'En "Johan de Coloma" -secretari de la Corona d'Aragó i no pas de la de Castella-; que la cal·ligrafia és la pròpia de la cancelleria catalana i que, tal com ha assenyalat En Frederic Udina, "les *Capitulacions* es mouen en un ambient mediterrani -virrei, governador general, cancelleria de la Corona d'Aragó, funcionaris d'aquesta (Coloma, Calcena, Almazan), «Plaze a sus Altezas»"[3], és obvi que ens trobem davant del primer document català que ens introdueix a la descoberta d'Amèrica i que ens desvela el protagonisme polític irrevocable de la Corona d'Aragó.

Parlant de l'enregistrament de les *Capitulacions* a l'arxiu de la predita Corona, l'Ulloa, n'ha fet veure la seva capital transcendència: "Com és que les *Capitulacions*

---

esborrats dels descobridors d'Amèrica", *El Temps,* núm. 633, 5 d'agost de 1996, p. 62-69; "La falsificació de la història i la suplantació del nom de la vila de Pals pel de «Palos de Moguer», en els textos referents a la descoberta d'Amèrica", «Ponències sobre Pals i el descobriment d'Amèrica», *Torre de les Hores,* núm. 7, Pals, agost-desembre 1996, p. 14-16; "La bandera espanyola: història d'una apropiació", *El Temps,* núm. 677, 9 de juny de 1997, p. 56-63.

[2] Vg. *Las Capitulaciones en Santa Fe (1492-1498);* Diputación Provincial de Granada, Granada 1993, p. 35-36.

[3] FREDERIC UDINA i MARTORELL, "De nou, sobre les Capitulacions de Cristòfor Colom", *Colom i el Món Català;* Rafael Dalmau, Editor; Barcelona 1993, p. 173.

han estat incorporades als registres catalano-aragonesos? I com és que hom no les ha trobades pas en els registres castellans? Per què es troben, des d'abril de 1492, en els arxius oficials de Barcelona, i en els arxius de Simancas hom no hi troba sinó còpies posteriors? La resposta ja l'he donada per endavant. És que Ferran ha fet creure a Colom, al *català* Colom, que negociava la descoberta amb la confederació catalano-aragonesa, més aviat que no pas amb Castella"[4]. En el fons, no és que el rei l'hi fes creure: és que verament ho feia. I tan sols una desvirtuació històrica posterior n'ha esbiaixat la interpretació correcta.

Lletra d'En Cristòfor Colom

Ens ajuda, encara, a entendre que les *Capitulacions* són un document referit a una empresa nàutica catalana -per això com n'és la conseqüència directa-, la *Lletra* que En Colom adreçà al rei, a En Gabriel Sanxis i a En Lluís de Santàngel, el març de 1493, per la qual els feia saber la seva victòria en la descoberta del Nou Món. De més de constatar que el nom del descobridor és sempre "Colom", fins i tot en les edicions italianes, la catalanitat del document entra pels ulls pel fet mateix que els qui reben la *Lletra* són membres de la cort catalano-aragonesa: En Sanxis, n'és el Tresorer General, i En Santàngel, l'Escrivà de Ració. Ultra això, sabem que l'original avui perdut d'aquesta *Lletra* era escrit en català, perquè, d'una banda, En Ferran Colom, l'havia catalogada al registre de la seva biblioteca amb el número 4743, amb l'anotació següent i el títol també en català: "letra enviada al escriba de racio, a. 1493, en catalan"[5]; i, de l'altra, perquè la versió alemanya editada a Estrasburg per En Bartolomesz Küstler, el 1497, precisava que era "traduïda de la llengua catalana i de la llengua llatina"[6].

L'evidència de la catalanitat de la gesta colombina, segons la interpretació d'aquesta *Lletra*, és prou notòria si ens cenyim a un paràgraf del text en què En Colom diu a En Santàngel que va passar a les Índies "amb l'armada que els il·lustríssims Rei i Reina *nostres senyors* em van donar"[7]. Ara bé: com que En Santàngel, com a català que fou, no podia ser súbdit dels reis de Castella, és lògic inferir-ne que, aquí, el fragment relatiu als "il·lustríssims Rei i Reina nostres senyors", només pot fer referència als monarques com a senyors d'Aragó.

Totes aquestes proves, ampliades amb d'altres conclusions pròpies, han portat En Charles Merrill, filòleg i historiador nordamericà, a defensar que "la *Lletra de les Índies* no és tan sols la primera peça escrita per un europeu sobre el Nou Món; no és tan sols «un dels documents més importants de la història universal», sinó que és a

---

[4] LLUÍS ULLOA, *Noves proves de la catalanitat de Colom. Les grans falsetats de la tesi genovesa*; Llibreria Oriental-Americana Maisonneuve Frères, París 1927, p. 243-244.

[5] *Abecedarium* [dels llibres d'En Ferran Colom a la Biblioteca Colombina de Sevilla], p. 369.

[6] CARLOS SANZ, *La Carta de Colón anunciando la llegada a las Indias y a la Provincia de Catayo (China);* Reproducció facsimilar de les 17 edicions conegudes, Gráficas Yagües, Madrid 1958, p.13 de l'edició alemanya.

[7] *La Carta de Colón anunciando el Descubrimiento;* Edició de Juan José Antequera Luengo [de la *Lletra* impresa a Barcelona el 1493 per En Pere Posa i En Pere Bru], Alianza Editorial, S. A.; Madrid 1992, p. 43.

l'ensems *un dels treballs més significatius i valuosos de la història de les lletres catalanes*"[8].

Llibre de Memòries del Consell Municipal de València

La descoberta catalana d'Amèrica va quedar, així mateix, registrada al *Llibre de Memòries* del Consell Municipal de València, puix amb data de 1492 hi trobem anotat: "En lo present any, per lo Consell y a despeses del Sr. Rey Dn Ferrando, foren descobertes les Indies"[9].

Berenguer de Pau: Parlament a les Corts Catalanes

També, per la seva primigeneïtat, i com a conseqüència d'aquest descobriment, vull rellevar el parlament que el bisbe de Girona, Berenguer de Pau, féu a les Corts que el rei Ferran celebrà a Barcelona el 7 de maig de 1493, tornat que fou En Colom d'Amèrica. El bisbe reconegué i remercià al rei el fet d'"augmentar lo patrimoni de la corona reial, ampliar lo cristianisme e exalçar la santa fe catòlica, supeditant nascions bàrbares, com testifiquen vostres glorioses conquestes e nova adquisició de regnes. Les quals operacions, en tot o en part, sobre seure la altesa vostra per comunicar-se en aquest principat, faent convocació de cort, dóna causa de constituir-vos, si de ser pot, més obligats del que érem a la vostra serenitat"[10].

És evident que es tracta de quelcom més que la conquesta de Granada. Per dues raons: la primera, perquè En Berenguer de Pau agraeix la supeditació no pas d'un sol regne, sinó de diverses "conquestes" de "regnes" i "nascions bàrbares", només atribuïbles, per la novetat i la data en què s'escau el parlament a les Corts, amb les noves adquisicions americanes. I la segona, perquè el contingut i la forma mateixa de les afirmacions del bisbe són idèntiques a les que més endavant repetirà En Dídac Andreu Roca, al seu *Tratado Único y Singular del Origen de los Indios Occidentales del Pirú, México, Santa Fe y Chile*, editat a Lima el 1681. Parlant d'En Ferran el Catòlic, En Roca ens assevera que aquest monarca fou agafat de model per En Diego de Saavedra a l'hora d'escriure la seva darrera *empresa política* "a fi que tots els reis copiïn l'encert d'aquell seu gran govern, a qui Déu, segons discorro, *va premiar amb mons nous i dilatats*"[11].

Cal tenir En Dídac Andreu Roca, d'ara endavant, per un autor català, a despit de la falsificació a què s'ha sotmès la seva personalitat. Que el text del seu llibre el faci

---

[8] CHARLES J. MERRILL, "Cal tenir la primera *Carta de les Índies* com una obra de les lletres catalanes?"; [2a part] *Terra Rubra,* any 6, Tarroja, juliol-agost de 1995, núm. 35, p. 6.

[9] *Llibre de Memòries de diversos sucesos e fets memorables e de coses senyalades de la Ciutat e Regne de València* (1308-1644); Introducció i notes per Salvador Carreres i Zacarés, Acción Bibliográfica Valenciana, València 1930, vol. II, p. 702.

[10] *Parlaments a les Corts Catalanes;* Text, introducció, notes i glossari per Ricard Albert i Joan Gassiot, Els Nostres Clàssics, núm. XIX-XX, [Editorial Barcino], Barcelona 1928, p. 226-227.

[11] DIEGO ANDRÉS ROCHA, *El origen de los indios;* Crónicas de América-38, Historia 16, Madrid 1988, p. 114.

"hispalensis" -o sigui, sevillà-, no hauria de ser cap impediment, puix, d'una banda, l'autor anònim que en va prologar l'edició espanyola de 1891 ja ens digué que "no hem pogut adquirir més notícies de les que es dedueixen de les seves obres. Per elles no sabem on va néixer, ni on s'acabaren els seus dies, ni en quins anys"[12]; i de l'altra, perquè el mateix Roca -el cognom del qual ja l'identifica com a català-, ens diu, al capítol segon del predit llibre, que "aquest cognom Roca és dels més antics que hi ha a Espanya i hi ha a Catalunya, d'on jo tinc l'origen"[13]. Per reblar, parlant del seu pare -que és tingut per madrileny-, que "es va dir Roca, sent d'un origen i ambdós cognoms de Catalunya, en la seva arrel"[14].

Dietari de la Generalitat

També aquest mateix any de 1493 arribaren diversos ambaixadors a Barcelona, per informar-se de la descoberta i enllestir pactes polítics amb els Reis Catòlics en nom dels sobirans de llurs respectius països. Així, és prou coneguda l'arribada primerenca a la ciutat comtal dels portuguesos Duarte de Gama i Ruy de Sande per negociar temes d'estricta índole americana, i, més endavant, d'En Pero Dias i En Ruy de Pina, de qui En Çurita ens diu que van venir a tractar de la "pretensió de la nova conquesta i descobriment"[15]. Doncs bé: encara que l'expurgació de la documentació oficial hagi induït un gran tou d'historiadors a creure que ni En Colom va ser a Barcelona ni les negociacions tingueren res a veure amb Catalunya, el *Dietari de la Generalitat* ens demostra tot el contrari, donat que, el dimecres 14 d'agost, s'hi constata l'arribada de "los ambaxadors de l'il·lustrissimo rey de Portugal, al dit senyor rey nostre tramesos"[16].

Com que el *Dietari*, a parer d'En Josep Sans i Travé, "enregistra tot allò que s'esdevenia a la Casa de la Diputació del General o bé que estava relacionat amb la institució"[17], i com que la Generalitat -també segons En Sans i Travé- nasqué "per tal de legislar i pactar les grans línies d'orientació política del país"[18], és de lògica i còngrua deducció pensar que la vinguda a Barcelona dels ambaixadors de Portugal afectava directament la política catalana. I que, en virtut d'això, "el dit senyor rei nostre", com a rei dels catalans, i en representació dels afers polítics de la corona d'Aragó, hi intervingué. I, per això mateix, la notícia s'enregistrà al *Dietari*.

---

[12] "Advertencia preliminar", *Tratado Único y Singular del Origen de los Indios del Perú, Méjico, Santa Fe y Chile;* Colección de libros raros ó curiosos que tratan de América, vol. 3, Juan Cayetano García, Madrid 1891, p. X.

[13] D. A. ROCHA, op. cit., p. 97.

[14] Ídem.

[15] GERÓNIMO ÇURITA, *Historia del Rey Don Hernando el Catholico. De las Empresas, y Ligas de Italia;* Officina de Domingo de Portonarijs, Saragossa 1580, p. 31.

[16] *Dietaris de la Generalitat de Catalunya;* volum I, anys 1411 a 1539; Edició dirigida per Josep Maria Sans i Travé, Generalitat de Catalunya, Barcelona 1994, p. 274.

[17] JOSEP MARIA SANS I TRAVÉ, "Introducció", *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*; op. cit., p. XVI.

[18] Ídem, p. XI.

Cristòfor Colom: Memorial de la Mejorada

És En Colom mateix, qui ens ha deixat dit al *Memorial de la Mejorada,* si bé -atesos els retocs de la còpia-, en un llenguatge indirecte i impersonal, que se n'anà a descobrir el Nou Món per manament, també, si més no, del Rei d'Aragó. Aquest *Memorial*, redactat pel Descobridor, segons En Rumeu de Armas, vers el 1497, explicita que "l'any de 1492, els molt alts i poderosos prínceps el rei i la reina de Castella i d'Aragó etc, enviaren el seu almirall a temptar i descobrir les Índies, illes i terres fermes de la fi d'orient"[19].

Fabricius de Vagad: Coronica de Aragon

Uns anys més tard, al 1499, s'edità a Saragossa la *Coronica de Aragon* d'En Fabricius de Vagad, cronista major. Al pròleg ens apunta: "Escolteu, doncs, una altra novetat no menys gran que nova i estranya. Escolteu un gran fet i tan digne de sentir-se que se'n meravellaran totes les mars: tremolen i s'espanten les illes tan de nou: però tan mai fins ara trobades, i fins el món de l'altre món queda vençut i meravellat: que allèn del nostre hemisferi diuen que són a la volta i de l'altre cap del mar s'han de nou trobades aquestes illes: que novament descobreix la gent animosa i tan valenta d'Espanya. I poc penseu que està espantada la gent de l'altre cap del món de tant poder, majestat i grandesa tan desigual de cor i esforç dels nostres espanyols: que han gosat emprendre el que mai els cèsars no gosaren posar"[20]. Que En Vagad ens parli que la descoberta ha estat feta per gent d'Espanya no ha d'obstar a veure-hi catalans, perquè, a més dels altres textos coetanis que els en fan protagonistes, la gesta que descriu l'historiador fa referència a Aragó. I perquè, més endavant, especifica que aquests espanyols són "nostres", en clara relació als súbdits, com ell, de la corona d'Aragó, atès que la seva crònica relata tan sols els fets d'aquest reialme.

Carta de mercè a En Vicenç Yañes Pinzon

La relació directa entre Catalunya i Amèrica la veiem novament amb claredat en els acords i les capitulacions presos entre En Vicenç Yañes i el rei Ferran, des de 1505 fins a la mort del monarca. Donat que, de 1504 a 1516, En Ferran deixarà de ser rei de Castella per esdevenir-ne tan sols governador i administrador, i tornarà a ser únicament rei d'Aragó, és del tot incontestable que el rei només va poder signar els contractes suara al·ludits com a monarca aragonès i no pas castellà. En aquest sentit, és notablement reveladora la "Carta de mercè de la tinença i alcaldia de la fortalesa de l'illa de Sant Joan a Vicente Yañes Pinzon", car li és concedida, tal com diu el

---

[19] ANTONIO RUMEU DE ARMAS, *Un escrito desconocido de Cristóbal Colón: el Memorial de la Mejorada*; Ediciones Cultura Hispánica, Madrid 1972, p. 77.

[20] Cf. [HENRY HARRISSE], *A Description of Works relating to America, published between the years 1492 and 1551. Additions*; Edició facsímil a cura de Carlos Sanz López, Biblioteca Americana Vetustíssima, Librería General Victoriano Suárez, Madrid 1958, p. 11-12.

text, per "EN FERRAN per la gràcia de Déu rei d'Aragó i de les dues Sicílies, de Jerusalem, de València, de Mallorques, de Cerdenya, de Còrsega, comte de Barcelona, senyor de les Índies del Mar Oceà, duc d'Atenes i Neopàtria, comte del Rosselló i Cerdanya, marquès d'Oristany i de Goceà; administrador i Governador d'aquests regnes de Castella, de Lleó i de Granada per la sereníssima reina Na Joana, la meva molt cara i molt estimada filla"[21]. Com era d'esperar, el títol de "Senyor de les Índies" és mencionat dins de les possessions de la corona catalano-aragonesa i no pas entre les castellanes. Aquest posicionament i la intervenció del rei Ferran, com a monarca català, en els assumptes americans, ha fet observar molt oportunament a En Pierre Vilar que "després de la mort d'Isabel, Ferran parla i actua en les seves convencions amb Castella, com si una meitat de les Índies pertanyés a Aragó"[22].

Carta del rei Ferran al capítol general de l'Orde de Sant Francesc

És tanta la claredat amb què en aquests anys s'entenia la descoberta catalana del Nou Món, i tanta la consciència que en tenia el mateix rei Ferran, que a la carta que adreçà al capítol general de l'Orde de Sant Francesc que se celebrava a Barcelona, el monarca deixà constància, el 14 d'abril de 1508, de la glòria que li pertocava en l'empresa americana per "haver estat jo la principal causa que aquelles illes s'hagin descobert i es poblin"[23].

Testament del rei Ferran

Si Amèrica no hagués estat patrimoni d'Aragó, tampoc no podríem entendre com, a la mort del rei, el 1516, aquest, al testament, deixés a la seva filla Joana tots els seus reialmes catalano-aragonesos, "la part a Nós pertanyent en les Índies del Mar Oceà" i "la part que ens pertany en el que es treu i ve de les Índies"[24]. I ha estat en virtut d'aquests mots que En Ferran Soldevila, a la seva *Història de Catalunya*, ha cregut que tot el que arribava d'Amèrica, el rei "ho considerés com a propi, no com a resultat de la donació d'Isabel"[25].

Recentment, ho ha tornat a veure així En Miquel Batllori. Per ell, En "Ferran II era massa subtil per renunciar a cap intervenció dels seus regnes propis en les noves terres atlàntiques"[26]. A més, assegura que, en els documents pontificis que es

---

[21] JUAN MANZANO MANZANO, *Los Pinzones y el Descubrimiento de América,* Ediciones de Cultura Hispánica, Madrid 1988, vol. III, Apèndix Documental, p. 85.

[22] PIERRE VILAR, *Catalunya dins l'Espanya Moderna. Recerques sobre els fonaments econòmics de les estructures nacionals*; Curial Edicions, vol. I, Barcelona 1981, p. 255.

[23] Cf. MARTÍN FERNÁNDEZ DE NAVARRETE, *Colección de los Viages y Descubrimientos que hicieron por Mar los Españoles desde fines del Siglo XV*; Imprenta Real, 1829, vol. III, p. 535.

[24] Cf. FERRAN SOLDEVILA, *Història de Catalunya;* 2a edició, Editorial Alpha, Barcelona 1963, p. 862.

[25] F. SOLDEVILA, ídem, nota 78.

[26] MIQUEL BATLLORI, "*Valors i límits de la intervenció d'Alexandre VI en els afers americans*"; Quaderns de Xàtiva, 4 (1992), p. 58.

redactaren, hi "restava vigent la propietat de la meitat dels béns que en rebessin, a favor de Ferran"[27]. I, després de constatar que el tema americà s'hauria complicat molt si En Ferran hagués tingut descendència duradora de la Germana de Foix, reblava: "que el rei catòlic estava convençut que la meitat dels béns provinents de les Índies Occidentals li pertanyien, ho prova el seu darrer testament, en què específicament els deixa a la seva filla Joana. Cal reconèixer, doncs, que, tal com anaven les coses, Ferran II féu tot el que el seu enginy podia suggerir-li per no deixar allunyats dels beneficis provinents d'Amèrica els seus súbdits de la Corona d'Aragó"[28].

Pere Tomic: Histories e Conquestes dels Reys de Arago e Comtes de Barçelona

L'any 1534 En Carles Amorós edità a Barcelona la tercera edició de les *Histories e Conquestes dels Reys de Arago e Comtes de Barçelona,* d'En Pere Tomic. Al capítol cinquantè, dedicat al rei Ferran -tot i que el fragment no consta a les dues primeres edicions, de 1495 i 1519-, se'ns afirma que "los Christianissims Reys, per Consell e industria de Christofol Colon, genovès, entengueren en trobar divinalment per lo nostre mar occeano las illas finitimas a la India, com scriu Pedro Martyr en sas decades, ço es, las illas e terra ferma del mar occeano, que son la Hespanyola e Cuba ab los adjacents a ella, ab exploracio del ribatge de la provincia de Mexico fins al cap de sant Agustí: partint aquell [En Colom] lo primer dia de Setembre any .M.CCCC.XCI."[29].

Per bé que no se'ns digui explícitament al text -que per l'error de la data i la interpolació de la nacionalitat genovesa del descobridor, sabem que ha estat retocat- que la descoberta del Nou Món fou una gesta catalana, hi queda, òbviament, sobreentès, perquè En Tomic ens parla de les conquestes del reis d'Aragó i comtes de Barcelona, com a tals reis i com a tals comtes, i no pas en funció de cap altra nació llevat d'aquesta.

Luca Marineo Siculo: De las Cosas Memorables de España

El 1539, En Luca Marineo Siculo publicà *De las Cosas Memorables de España.* En Marineo fou, des del 1500, l'historiador oficial d'En Ferran II i, des que enviudà el 1504 d'Isabel de Castella, acompanyà el rei quan aquest tornà als dominis catalano-aragonesos. El seu *De primis Aragonie regibus et eorum rerum gestarum*[30] i la seva *Coronica de Aragon*[31] ens mostren la vinculació intel·lectual que tingué amb la

---

[27] Ídem, p. 59.
[28] Ídem.
[29] PERE TOMIC, *Històries e Conquestes dels Reis d'Aragó e Comtes de Barcelona*; Reproducció facsímil [de l'edició barcelonina de 1886], Centre d'Estudis Baganesos, Bagà 1990, p. 287.
[30] LUCA MARINEO SICULO, *De primis Aragonie regibus et eorum rerum gestarum*; Georgii Coci Alemani, Saragossa 1509.
[31] LUCA MARINEO SICULO, *Coronica de Aragon*; Juan Jofre, València 1524.

Corona d'Aragó i ens indiquen la seva perspectiva i ascendència política en llibres posteriors on es parlarà, en general, d'Espanya, com, per exemple, a *De les Coses Memorables d'Espanya.* És aquí on En Marineo fa una referència al descobriment de les illes de les Índies. De bon primer ja sabem que el llibre ha estat manipulat, per tal com s'anomena al Descobridor "Pedro Colon" i se'l fa viatjar amb "trenta-cinc naus (que es diuen caravel·les)"[32]. Però el paràgraf que és realment significatiu és el que comenta la troballa d'una moneda romana al Nou Món. En Marineo escriu: "En una regió que vulgarment s'anomena terra ferma (d'on era Bisbe Fray Juan de Quevedo de l'orde de Sant Francesc) fou trobada una moneda amb el nom i [la] imatge de Cèsar August pels qui anaven a treure or a les mines. La qual tingué En Juan Ruffo, Arquebisbe de *Consència* i com a cosa meravellosa l'envià a Roma al Summe Pontífex. La qual cosa, en el nostre temps, als qui es vantaven d'haver trobat les Índies i ser els primers que hi havien navegat, tragué la glòria i fama que havien aconseguit"[33]. Si bé no és una referència directa, el text d'En Luca Marineo no pot fer mai esment a una descoberta castellana d'Amèrica, car el 1539, data de l'edició del llibre, i tal com universalment se suposa, els castellans no havien perdut ni la glòria ni la fama d'aquell descobriment. Però els catalans -des de l'òptica castellana de la desvirtuació històrica-, sí. Fet que avui encara perdura.

Cristòfor Despuig: Los Col·loquis de la Insigne Ciutat de Tortosa

Que la descoberta d'Amèrica fou una gesta catalana ens ho apunta amb la mateixa conformitat En Cristòfor Despuig. Aquest historiador tortosí escriví, vers el 1557, *Los Col·loquis de la Insigne Ciutat de Tortosa,* una de les més grans escomeses contra la manipulació que els castellans feien de la nostra història. Entre moltes altres denúncies, retreu a Pero Mexia que posi "lo regne de Nàpols sots lo domini y corona de Castella, essent com és tan clarament de la Corona de Aragó, que los minyons no u ignoren"[34]. I afegeix que "si en lo clar posen dupte, què faran en lo no clar!"[35]. En Despuig també retreu a l'historiador Juan Sedeño que "per no donar glòria ni onra ad algun espanyol que no fos castellà, ha disimulat les obres dignes de memòria de molts reys particulars de Espanya y especialment de la Corona de Aragó y comtes de Barcelona"[36]. I generalitza: "Tots són casi de esta manera, que per no publicar la glòria dels espanyols que no són castellans, çelen la veritat, y per fer gloriosa la sua pròpria nació no dupten a escríurer mentires"[37]. Però el fet més destacat d'En Despuig és l'afirmació que la descoberta d'Amèrica, la començà En Colom "ab pròspera fortuna del mateix rey don Fernando de Aragó, per manament y

---

[32] LUCA MARINEO SICULO, *De las Cosas Memorables de España*; Juan de Brocar, Alcalá de Henares 1539, fol. clxi.
[33] Ídem.
[34] CRISTÒFOR DESPUIG, *Los Col·loquis de la Insigne Ciutat de Tortosa*; Biblioteca Torres Amat-12, Departament de Filologia Catalana. Universitat de Barcelona-Curial Edicions Catalanes, Barcelona 1981. p. 97.
[35] Ídem.
[36] Ídem, p. 93.
[37] Ídem, p. 97.

ordre del qual se comensà, se ha de atribuir no gens a castellans"[38]. Segons ell, no foren els castellans els descobridors d'Amèrica. La contundència de l'asseveració és tanta, que l'Eulàlia Duran, curadora de l'edició moderna de 1981 dels *Col·loquis*, s'ha vist obligada a apuntar, en el seu estudi introductori, que En "Despuig afirma que el descobriment d'Amèrica fet per Cristòfor Colom no comptà amb gens de participació castellana"[39]; si bé, en una introducció semblant d'una altra edició de Curial de 1996, En Joan Tres toqui el dos a l'hora d'encarar els mots reveladors del cronista[40].

Les paraules d'En Despuig són especialment remarcables per tal com no formen part d'un paràgraf aïllat del text, sinó que vénen com a colofó d'una llarga llista de gestes militars catalanes de suport als castellans, i determinants perquè els reis de Castella se sortissin amb la victòria: l'expedició dels catalans a Còrdova, el 1010; la presa de les ciutats de Toledo, el 1085; Almeria, el 1147 i Conca, el 1177; les batalles de les Naves de Tolosa, el 1212 i de Salado, el 1340; la presa d'Algesires, el 1344. I finalment, esmenta la conquesta de Granada i el descobriment de les Índies, el 1492[41].

El mateix Despuig, ens diu també que "trobam que no y à nació en Espanya que tan arrimada y enfosquida sia estada en tot temps [com] la castellana, que casi may ha sabut eixir de los térmens, no dich per dominar mas per gosar guerrejar regnes estranys, com se mostra que ha fet la de la Corona de Aragó y la de Portugal"[42]. Amb la qual cosa ens ve a dir, alhora, per bé que d'una manera indirecta, que América no ha pogut ser mai dels mais descoberta per castellans, perquè els únics que han sortit a guerrejar fora dels seus termes estrictes han estat els súbdits de les corones d'Aragó i de Portugal. Mots que reafirma més endavant en comentar que Espanya té mercès a Portugal "tot lo que posseix en la mar Oséano"[43]. Ara bé: com que és de tothom sabut que els portuguesos no van descobrir Amèrica, és obvi que aquí el nom de Portugal ha estat introduït pel censor per desbancar Aragó.

Luz de Verdad

Idèntica idea la trobarem, anys a venir, al document *Luz de Verdad*, editat vers el 1698. Es tracta d'un imprès anònim que defensa la fidelitat dels catalans al seu príncep, sempre que se'ls garanteixi les llibertats, els privilegis i les institucions pròpies. Té un to vindicatiu de la veritat històrica, que ha d'arribar a la població més enllà de les desvirtuacions castellanistes interessades. En parlar de les gestes dels castellans, se'ns diu: "Què havien fet els castellans fora d'Espanya? No en sé res. Però els catalans per si sols, ja havien conquerit la Grècia i moltes altres províncies

---

38 Ídem, p. 91.

39 EULÀLIA DURAN, "Introducció", *Los Col·loquis de la Insigne Ciutat de Tortosa*; op. cit., p. 36.

40 JOAN TRES, "Introducció", *Los Col·loquis de la Insigne Ciutat de Tortosa*; Lectures de Literatura Catalana-2, Curial Edicions Catalanes, S.A., Barcelona 1996, p. 5-35.

41 Vg. C. DESPUIG, op. cit., Barcelona 1981, p. 90-91.

42 Ídem, p. 89.

43 Ídem, p. 90.

de l'Imperi"[44]. I encara: "Mai els castellans no van posar els peus fora d'Espanya fins a ser units amb Aragó"[45]. De la qual cosa n'infereixo de nou que si els castellans van passar a Amèrica, va ser únicament només a través d'Aragó i mercès a les conquestes catalanes.

El tema, que tant per En Despuig com per l'autor del manifest *Luz de Verdad* té unes clares connotacions anticastellanistes i de defensa integral de la llibertat dels catalans, el trobem paradoxalment, també, dins del pensament d'En Cristòfor Colom i del Pare Bartomeu de Casaus (dit Las Casas pels espanyols). Així, a la *Relació* del tercer viatge del Descobridor, aquest ens innova que "cap príncep de Castella es troba, o jo no he trobat per escrit ni per paraula, que mai no hagi guanyat cap terra fora d'Espanya"[46]; mots que recollirà després En Casaus, invariables, al capítol 136 del llibre I de la *Història de les Índies*[47]. Amb la qual cosa es desprèn que tant l'autor del *Luz de Verdad*, com En Despuig, En Casaus i En Colom participaven d'una mateixa visió política dels conflictes peninsulars; o que, en darrer terme, tots a la vegada pouaven llurs arguments d'un corrent historiogràfic comú: el català que no volia deixar-se vèncer per l'assimilacionisme castellanista.

Gerónimo Çurita: Anales de la Corona de Aragon

El 1580 En Gerónimo Çurita edità a Saragossa el volum cinquè dels *Anales de la Corona de Aragon*. El llibre, que aparegué estampat amb el títol d'*Historia del Rey Don Hernando el Catholico*, en clara referència a Ferran com a rei d'Aragó, conté un capítol sencer, el tretzè, en què es parla "Del Descobriment de les Illes de l'Oceà Occidental que s'anomenaren Índies"[48]. Aquí En Çurita, a més d'informar-nos que En Colom va oferir la descoberta de les Índies "al Rei i als del seu Consell"[49], ens diu també que va dur a terme la gesta "amb tres naus petites que el Rei li manà que armés"[50]. Evidentment, quan En Çurita parla del rei, jo només puc interpretar el passatge en una única direcció: la del rei d'Aragó, per això com els *Annals* de què parlem fan referència a aquesta Corona.

En Çurita torna a parlar d'Amèrica, dins els mateixos *Annals*, al capítol XXV, per parlar-nos "De la diferència que es va moure entre els Reis de Castella, i Portugal, sobre el nou descobriment i conquesta de les Illes, i Terra ferma del mar Oceà de l'Occident"[51]. D'antuvi, sobta que dins d'una història aragonesa se'ns parli d'un fet

---

[44] "Luz de Verdad", *Escrits Polítics del Segle XVIII*; Edició a cura de Joaquim Albareda, Col·lecció Jaume Caresmar-9, Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives-Eumo Editorial, Vic 1996, tom I, p. 51.

[45] Ídem.

[46] CRISTÓBAL COLÓN, *Textos y Documentos Completos;* Edició de Consuelo Varela, Alianza Universidad-320, Alianza Editorial, S. A., Madrid 1992, p. 400.

[47] BARTOLOMÉ DE LAS CASAS, *Historia de las Indias;* Edició d'Agustín Millares Carlo, Fondo de Cultura Económica, S.A., 2a reimpressió, Mèxic, D.F. 1986, vol. II, p. 27.

[48] G. ÇURITA, op. cit., p. 16 vers.

[49] Ídem, p. 17.

[50] Ídem.

[51] Ídem, p. 30.

portat a cap tan sols per castellans; sobretot perquè dotze capítols abans se'ns deia, per bé que implícitament, que el descobriment havia estat fet pel rei d'Aragó. Però si això, de per si, ja em fa mala espina, més esbalaïdor és que es parli del conflicte que desembocarà en el *Tractat de Tordesillas*, el 1494, com un afer estrictament castellano-portuguès, sense cap intervenció catalana. Perquè si ens avenim a pensar com En Rumeu de Armas que En Çurita és un "historiador tan ben documentat i quasi sempre amb fonts de primera mà"[52], ¿com podia ignorar el nostre cronista que els originals del *Tractat* no fan mai referència als signants com a únics reis i senyors de Castella, sinó que ho fan com a "rei i reina de Castella, de Lleó, d'Aragó i de Sicília, de Granada, de Toledo, de València, de Galícia, de Mallorca, de Sevilla, de Cerdenya, de Còrdova, de Còrsega, de Múrcia, de Jaén, d'Algarve, d'Algesires, de Gibraltar, de les Illes de Canària, comte i comtessa de Barcelona, senyors de Biscaia i de Molina, ducs d'Atenes i Neopàtria, comtes del Rosselló y de Cerdanya, marquesos d'Oristany i de Goceà"[53]? Evidentment, En Çurita no ho podia ignorar: el retoc del censor ens ho ha fet creure.

Em porta a interpretar-ho així, el fet que, més endavant, al capítol XXIX, dedicat a exposar els detalls d'aquest *Tractat*, En Çurita ens anoti que En Colom havia pres possessió de les terres del Nou Món en nom dels dos monarques i no tan sols en nom de la reina, per això com escriu que, conegut que fou l'interès del rei de Portugal per fer una armada i adreçar-la al Nou Món, "el Rei i la Reina l'enviaren a requerir que de cap manera no intentés anar a aquelles parts, perquè l'Almirall Colom, en el seu nom, havia pres possessió de totes elles"[54]. I, encara, quan parla del repartiment de l'Atlàntic és prou explícit d'apuntar: "i quedà el que estava trobat i descobert, i el que en endavant es descobrís pels Capitans del Rei de Portugal i per les seves naus, tant Illes com terra ferma, des d'aquella línia, anant a la part d'Orient, de Nord a Sud, fos del Rei de Portugal, i que quedés per conquesta seva i dels Reis successors seus per a sempre. I tota la resta, tant Illes com terra ferma, descobert o per descobrir pels Capitans del Rei i per les seves naus, des d'aquella ratlla, a la part de l'Occident, amb el Nord i Sud d'ella, quedés i pertangués a la seva conquesta i dels seus successors perpètuament"[55]. És obvi, doncs, que els pactes foren entre els dos reis. I que Amèrica pertanyia al rei Ferran, per la qual cosa En Çurita l'esmenta com a part principal del *Tractat de Tordesillas* i que per això mateix l'episodi forma part dels *Annals d'Aragó.*

Com a reforç del que dic, vull mostrar com En Çurita tingué sempre la idea ben clara d'una descoberta catalana d'Amèrica, promoguda pel rei d'Aragó, al llarg de la seva obra, per tant com al darrer volum dels *Annals*, intitulat *Los Cinco Libros Postreros de la Historia del Rey Don Hernando el Catholico,* cada vegada que apareix el tema

---

52 ANTONIO RUMEU DE ARMAS, "Colón en Barcelona"; *Anuario de Estudios Americanos,* I (1944), p. 493.

53 Cf. CARLOS CALVO, *Colección completa de los Tratados, Convenciones, Capitulaciones, Armisticios y otros actos diplomáticos de todos los Estados de la América Latina, comprendidos entre el golfo de Méjico y el Cabo de Hornos, desde el año de 1493 hasta nuestros días* [Edició facsímil reimpresa de l'edició de París de 1862]; Topos Verlag AG-Vaduz/Liechtenstein 1978, vol. I. p. 19.

54 G. ÇURITA, op. cit., p. 35.

55 Ídem, p. 36 vers.

americà, el descriu o el glossa sota la mateixa perspectiva suara adduïda. Així, en comentar les suspicàcies polítiques que desvetllava el casament de Felip el Bell amb Joana la Boja, En Çurita ens innova que si el Rei-Arxiduc signava i prometia jurar les lleis dels seus futurs regnes i no fomentava cap discòrdia, "el Rei [Ferran] no es casaria una altra vegada, puix amb allò assegurava la successió dels Regnes de la Corona d'Aragó, i de Nàpols, i Sicília, i també *el que li pertanyia del que en el seu temps havia guanyat i acrescut a la part de Castella, com del Regne de Granada, i Canària i les Índies*"[56].

Conformement, en glossar el testament del rei, ho fa tenint present les possessions americanes del monarca aragonès: "En el darrer testament com en els passats, deixà per hereva universal i successora en els Regnes de la Corona d'Aragó, i en els de Nàpols i Navarra, i a les Ciutats de Bugia, Trípol, i Alger i *a la part que li pertanyia a les Índies, com a nova Conquesta*, la Reina Dona Joana, i els seus fills i néts"[57]. Fet que ve avalat pel mateix testament de la reina Isabel. Contràriament al que s'ha vingut interpretant per haver pres com a font d'estudi un document adulterat, En Çurita no esmenta en cap moment l'exclusió catalano-aragonesa de la darrera voluntat de la reina, atès que aquesta idea s'incorporaria malèvolament en una còpia posterior. Si Isabel hagués testat una exclusió semblant, En Çurita no hauria deixat de fer-hi els comentaris oportuns, a punt com estava sempre a treure punxa de qualsevol conflicte diplomàtic. Ben altrament, el testament deixa ben palès que els privilegis i rendes que ella concedia al seu marit eren, "tenint en consideració que el Regne de Granada, que es conquerí amb tant de treball i despesa, quedava incorporat a la Corona de Castella, i les Illes de Canària i totes les altres que eren per descobrir a la terra ferma de l'Índia Occidental; car era just que en tan grans conquestes i Regnes fos *el Rei que ho havia conquerit* servit en alguna cosa"[58].

Fueros del Reyno de Aragon

En aquesta línia trobem també els *Fueros del Reyno de Aragon*, que recullen les peticions que els aragonesos feren a En Felip I a les Corts de Motsó de 1585. Hi queda fora de tot dubte que la responsabilitat de la descoberta i primera conquesta d'Amèrica, recaigué exclusivament sobre el rei d'Aragó, per tal com el text que s'incorporarà a la nostra legislació, amb l'aprovació del rei, ens assegura que "el descobriment de les Índies i principi de la seva conquesta es féu en el temps del sereníssim Rei En Ferran el Catòlic, de gloriosa memòria, i hi intervingueren persones d'aquest Regne"[59].

---

[56] GERÓNIMO ÇURITA, *Los Cinco Libros Postreros de la Historia del Rey Don Hernando el Catholico*; Domingo de Portonarijs, Saragossa 1580, p. 3.

[57] Ídem, p. 403 vers.

[58] G. ÇURITA, *Historia del Rey Don Hernando el Catholico*; op. cit., p. 350 vers.

[59] "Fueros del Reyno de Aragon del Año de Mil Quinientos ochenta y cinco", *Fueros y Observancias del Regno de Aragon;* Pedro Cabarte, Impressor; Saragossa 1624, p. 222 vers.

Pere Gil: Llibre primer de la Història Catalana

L'any 1600 En Pere Gil acabà d'escriure el seu *Libre primer de la historia Cathalana*[60], que tracta de les coses naturals de Catalunya, i que no s'ha publicat fins al 1949 amb el nom de *Geografia de Catalunya*. Doncs bé: al capítol XXIII, en parlar de les lleis dels catalans, apunta: "Y son estas leys tan bonas, y ab tanta prudència fetas, que son admesas, rebudas, y usadas per totas las nacions del Mar mediterraneo y Occeano tant gents Infiels com christians"[61]. Que les lleis catalanes havien estat escampades pel Mediterrà, és un fet resabut. Ara bé: l'afirmació que també foren usades per "totes" les nacions de l'Oceà, ens explicita diàfanament que foren admeses alhora per tots els pobles americans, incloent-hi la població indígena, que ell anomena "infidel".

Jaume Ramon Vila: Armoria

El 1602 l'heraldista i sacerdot Jaume Ramon Vila començà el seu llibre *Armoria,* un tractat d'heràldica catalana en quatre volums il·lustrats, amb força notes genealògiques i digressions històriques. Al capítol sobre les "Armes del regne de las Indias oriental y occidental", en parlar de la descoberta d'Amèrica, ens deixà escrit: "Proseguiren aprés estas empreses y conquistas los reis catolichs D. Ferrando y dona Isabel reis de Hespaña, al temps del descobriment de las Indias y mon nou, que no és poca honra per esta nostra corona de Aragó, y ab ajuda y industria sua se conquistaren los regnes de estas Indias orientals y occidentals; y en Barcelona se provey á Cristofol Colon (que fou lo qui descobri las Indias) de 17 milia ducats ques prengueren prestats de Lluis de St. Angel, Escribá de racions del rey catolich, com consta per escripturas auténticas reconditas en lo Racional de Barcelona, ab las cuals provehy Cristofol Colon la armada que feu per lo principi del descobriment desta empresa, que li reisqué ab gran gust y contento dels reis catolichs, los cuals estant en Barcelona arribá en ell lo dit Cristofol Colon tornant de aquesta empresa"[62].

Vicencio Blasco de Lanuza: Historias Ecclesiasticas y Seculares de Aragon

D'aquesta visió és alhora En Vicencio Blasco de Lanuza, que a les *Historias Ecclesiasticas y Seculares de Aragon,* impreses a Saragossa el 1622, apuntava, referint-se a l'any de 1492: "I perquè tot fos sortós en aquest any per a Espanya, i famós, feliç i cèlebre per a tot el món, al mes de Setembre, se n'anà el mai prou lloat Cristòfor Colom del port de Pals amb només tres naus que els Reis Catòlics li

---

[60] P. PEDRO GIL, *Li[bre] ·I· de la historia Cathalana en lo qual se tracta de Historia o descripcio natural, ço es de cosas naturals de Cathaluña*; manuscrit núm. 235 del Seminari de Barcelona; any 1600.

[61] Cf. JOSEP IGLÉSIAS i FORT, *Pere Gil, S.I. (1551-1622) i la seva Geografia de Catalunya*; Quaderns de Geografia, I; Barcelona 1949, p. 272-273.

[62] Cf. FÉLIX TORRES AMAT, *Memorias para ayudar a formar un Diccionario Crítico de los Escritores Catalanes, y dar alguna idea de la Antigua y Moderna Literatura de Cataluña*; Imprenta de J. Verdaguer, Barcelona 1836, p. 656.

manaren armar pel descobriment del nou món"[63]. I encara assevera que "tots aquests descobriments van ser obra del Rei Catòlic"[64]. Evidentment, la versió espanyola no diu *Pals*, sinó *Palos*. Però, per tal com la història eclesiàstica que exposa En Blasco de Lanuza és la d'Aragó, i per tal com la traducció catalana de *Pals* és senzillament *Palos*, aquí el port esmentat ha de ser el català i el rei catòlic sobredit torna a ser el rei d'Aragó i no el de Castella.

És important, alhora, de remarcar que En Blasco de Lanuza encapçala el capítol vintè del llibre I de la següent tenor: "Descobriments primers de les Índies, i del que hi feren el Rei d'Aragó i els de la seva Corona"[65]. Així mateix ho torna a escriure dins d'aquest capítol quan s'enfronta a certs historiadors que han omès la presència catalano-aragonesa de la descoberta, car hi diu: "I justament respondrem al descuit d'alguns autors sobre el que els Aragonesos feren en aquests primers descobriments"[66]. I acte seguit passa a enunciar, tal com havia apuntat, els descobridors de la Corona d'Aragó: "El primer descobridor de les Índies, diuen, fou un pilot Espanyol, que navegant pel mar Oceà, amb una caravel·la, tingué tan forçosos i contraris vents, que aportà a les Índies. I que tornant d'aquella mortal navegació, amb els dos o tres companys (que els altres ja eren morts de gana i de treball), en desembarcant moriren, i quedaren les relacions de les mars, i terres que havien vist en poder d'En Cristòfor Colom"[67]. És evident, que segons el que es desprèn del context, aquest pilot espanyol, ha de ser catalano-aragonès, perquè En Feliu de la Penya, als *Annals de Catalunya*, també el fa català, i perquè, altrament, no té sentit que l'esmenti aquí, en un capítol destinat a anomenar els descobridors dels estats de la Corona d'Aragó. I fóra, a l'ensems, absurd que parlés d'En Colom -com ho fa per explicar la seva gesta descobridora- si aquest no fos també súbdit d'aquests regnes.

Per això En Blasco de Lanuza, després d'haver-los restituït llur nacionalitat -per bé que en el llibre el censor els l'ha tornat a desvirtuar-, assenyala: "Es veu clarament, com escriuen sense consideració alguns autors, atribuint tots aquests fets a les seves nacions, sense fer memòria dels Aragonesos, i dels altres Regnes de la seva Corona: no només pel que hi treballà el Rei Catòlic, ans pel molt que hi feren altres Capitans, i soldats d'aquests Regnes, i molts Eclesiàstics, homes doctes, i sants (dels quals en aquests llibres farem algun esment) que concorregueren en el descobriment, poblacions, conquestes i conversions de les Índies"[68]. Per concloure tot advertint-nos "que el motiu que escollí En Cristòfor Colom, fóra molt conforme a la veritat i justícia de la història, si digués, *Por Castilla, y Aragón/ Otro mundo hallò Colon*"[69]. Això no obstant, com que a l'"Índex de les Coses Notables" del llibre s'hi constata:

---

[63] VICENCIO BLASCO DE LANUZA, *Historias Ecclesiasticas, y Seculares de Aragon*; Iuan de Lanaia y Quartanet, Saragossa 1622, volum I, p. 7.
[64] Ídem, p. 72.
[65] Ídem, p. 69.
[66] Ídem, p. 70.
[67] Ídem.
[68] Ídem, p. 72.
[69] Ídem, p. 73.

"Cristòfor Colom primer descobridor de les Índies i *el motiu que prengué*"[70], però mai "el motiu que hauria d'haver pres", és obvi que En Colom escollí aquest motiu tal com ens l'apuntà En Blasco de Lanuza i no pas com el censor pretenia, interpolant un "si digués", que evidenciava un motiu anterior corregit, present en la ment de tothom: el de "Castella i Lleó".

Informació d'En Dídac Colom

Amb tot, em sembla convincent d'atribuir al Descobridor mateix el lema sobredit, que faria als aragonesos els primers responsables de la conquesta d'Amèrica, perquè, a més del que he vingut mostrant, sabem que En Dídac Colom -fill del Descobridor-, en el seu plet amb la Corona Espanyola, escriví una *Informació,* en la qual s'hi feia constar, d'idèntica manera, en llatí: "Pro utroque regno (Castillae et Aragonum) fuerunt dictae Indiae acquisitae"[71]. O sigui: "Per a l'un i l'altre regne (de Castella i Aragó) foren adquirides dites Índies".

Pel que fa això, i encara que no sigui una font catalana, voldria esmentar el parer d'En Juan Caramuel -monjo cistercenc castellà-, que ens dóna a la seva *Respuesta al Manifiesto del Reyno de Portugal,* editat a Anvers el 1642, per tant com hi deixa palès que la descoberta d'Amèrica també fou obra d'Aragó. Diu En Caramuel: "Si preguntem a les Corones de Castella i Aragó com els va, respondran plenes de goig que bé. Abans d'unir-se eren trofeu de mahometans i bàrbars, i unides triomfaren no només a Àfrica i Itàlia *sinó també en nous orbes*"[72].

Andreu Bosch: Sumari

També l'Andreu Bosch, al seu *Sumari*, editat a Perpinyà el 1628, confirma igualment la catalanitat de la gesta americana, tot incloent el paràgraf de la descoberta al capítol VI del Llibre I, que intitula "De les guerres, y hazanyes [que] han succehit en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya per les quals han alcançat los naturals los titols de guerrers, valents, animosos, esforçats, constants, y lleals"[73]. En Bosch hi diu: "No saben tots quan gran part tenen los de Cathalunya, Rossello y Cerdanya a la gloria y blaso de la primera Conquista, y descobriment del nou Orbe, è Indies Occidentals"[74]. És evident, doncs, que pel perpinyanès el descobriment i primera conquesta fou feta per catalans. Tot i aquesta rotunditat expositiva, el paràgraf següent ja s'ha retocat, perquè hi consta: "puix lo Capità Christophol Colon des dels anys 1492 que

---

[70] Ídem, p. Bbb 2 vers.
[71] Cf. LL. ULLOA, op. cit., p. 198.
[72] Cf. RICARDO GARCÍA CÁRCEL, *La leyenda negra. Historia y opinión*; Alianza Universidad-704, Alianza Editorial, S.A.; Madrid 1992, p. 92.
[73] ANDREU BOSCH, *Sumari, Índex, o Epitome dels Admirables, y Nobilissims Títols de Honor de Cathalunya, Rosselló y Cerdanya. Y de les Gracies, Privilegis, Prerrogatives, Preheminencies, Llibertats, è Immunitats que gosan segons les Propies y Naturals Lleis;* Pedro Lacavalleria, Estamper; Perpinyà 1628, p. 53.
[74] Ídem, p. 60.

començà anar a la empresa amb cent y vint soldats del port de Palos de Moguer"[75]. La contradicció no pot ser més sorprenent ni més astoradora, atès que, d'una banda se'ns parla d'En Colom i, de l'altra, se'ns diu que la glòria de Catalunya fou d'armar l'expedició amb cent vint homes del Principat, del Rosselló i la Cerdanya, però que sortiren de *Palos de Moguer*! ¿On fóra el mèrit dels catalans, si En Colom fou -com es creu- genovès, i si el port i els mariners que s'embarcaren en l'expedició -com també es diu- eren andalusos? El dilema es resol si sabem que el censor ha canviat el nom del port. Car només amb un port català -el de Pals- té coherència plena la frase d'En Bosch, desvirtuada pel censor.

I continua encara: "Y apres [per] segona vegada desde Barcelona, ab mil sinch sents homes per orde dels Reys Catholichs foren gran numero de esta terra, entre los quals lo primer Alcayt [que] feren en la Isla Hispaniola al fort de Cibao, fonch Mossen Pere Margarit Cavaller Cathalà, y a mes lo Legat, y Vicari del Pontifice, y los dotse Sacerdots [que] anaren a la empresa per plantar la Fè de Christo eren de estos Comtats com baix se provarà"[76]. Però no es prova, perquè el paràgraf ha estat diligentment retallat.

Més endavant, ja al capítol XXXIX del Llibre II, En Bosch torna a fer palès que les terres americanes que ara són propietat de la Corona d'Espanya, no han estat descobertes ni adquirides per Castella, puix en parlar "Dels Estats, Senyories, Provincies, Reynats, Ducats, Marquesats, y altres titols [que] gosa lo Rey de Espanya, com a Rey de Castella"[77], en cap moment no hi esmenta les Índies. En canvi, sí que les menciona, d'una faisó tan sorpresiva com falsa, com a adquisicions de *Portugal*! I així comenta, en parlar "Dels Estats, Corones, Provincies, y altres titols [que] gosa la Corona de Espanya per la successio de Portugal", que "per dita successio de Portugal succehi, y prengue titol de altres Estats, com de Rey de Marruecos, Rey de Algerbe, de les Indies Orientals, *Terra ferma, nou Orbe (si be aquest es de Castella, y Arago) y Mar Oceano*"[78].

L'afirmació, que és impensable que vingui d'un home de l'escrupolositat històrica com fou En Bosch -i més sobretot si tenim en compte que era universalment conegut que Portugal restà al marge de la descoberta del Nou Món-, només pot ser atribuïble a la mà del censor, que alhora ha fet desaparèixer tot l'apartat que havia d'explicitar els Estats i els territoris que tenia el Rei d'Espanya com a Rei d'Aragó i on hi hauria d'haver, evidentment, les Índies. És comprensible, per tant, que "Aragó" hagi estat suplert aquí per "Portugal", com s'esdevé en d'altres històries coetànies manipulades, com en el cas anterior que he mostrat d'En Despuig i com és ara a les *Noticias Historiales* de Fra Pedro Simon, on també se'ns hi diu que "En Colom va sortir de Cadis en aquest descobriment per ordre dels Reis de Portugal"[79]. Sigui com sigui, i

---

[75] Ídem.
[76] Ídem.
[77] Ídem, p. 289.
[78] Ídem.
[79] FRAY PEDRO SIMÓN, *Noticias Historiales de las Conquistas de Tierra Firme en las Indias Occidentales* [Edició feta sobre la de Conca de 1626]; Imprenta de Medardo Rivas, Bogotà 1882, p. 30.

fins i tot dins de l'adulteració textual, per En Bosch és ben diàfan que el Nou Orbe "es de Castella, y Arago".

Leonardo de Argensola: Primera Parte de los Anales de Aragon

Dos anys més tard, el 1630, En Leonardo de Argensola, cronista del regne d'Aragó, edità la *Primera Parte de los Anales de Aragon.* Com era previst, la idea de la descoberta catalano-aragonesa hi continua ben viva, car ens diu que En Colom fou "armat i aparellat pel nostre Catòlic Rei En Ferran"[80]. I encara ens explicita que, en presentar-li En Colom l'oferta de la descoberta, "el Rei, amb maduresa, ho va considerar en els principis: i (per manament seu) els primers diners amb què els Reis animaren aquell baró insigne per a l'Empresa, foren portats d'aquests Regnes. Així consta en els papers guardats de la Tresoreria General d'Aragó; i la quantitat per la lliurança i pels altres encàrrecs d'aquell efecte, [consten] en els Registres originals"[81]. I assenyala, tenint present que, en nom dels reis d'Aragó, "ho va tractar el seu Secretari Joan de Coloma. I per la despesa de l'Armada, En Lluís de Santàngel, escrivà de Racions d'Aragó, va prestar disset mil florins"[82]. Per acabar reblant: "Tal com no ha de ser agreujada Castella, permetent que els Escriptors callin el que la seva Nació ha obrat en aquell Món, tampoc no s'ha de consentir que ningú no defraudi el Rei Catòlic la glòria d'haver donat principi a la major obra de la Terra, de molts segles ençà. Ni als Naturals de la Corona d'Aragó, que han passat a les Índies, lluitat, descobert, i governat, poblat i fundat Ciutats i servit la Religió Catòlica; de manera que (seguint el seu rei amb el seu estendard) no han sobresortit menys que quan el feren senyor del que tingué en el Llevant i té avui a Itàlia, a les Índies i en la resta que es coneix a Europa, a l'Àfrica i a l'Àsia"[83].

Gaspar Sala: Proclamació Catòlica

Idènticament, durant la Revolta dels Segadors aparegueren diversos escrits apologètics, alguns d'ells adreçats al rei. Aquest fou el cas de la *Proclamació Catòlica,* escrita per En Gaspar Sala el 1640 en nom dels Consellers i del Consell de Cent de la ciutat de Barcelona. Entre d'altres lloances de Catalunya, s'hi fa una relació de totes les possessions que En Felip III tenia provinents de les conquestes catalanes. S'hi esmenta Tortosa, València, Múrcia, Mallorca, Eivissa, Atenes, Neopàtria, Sicília, Sardenya i Nàpols. S'hi comenten les empreses de Constantinoble, Armènia, Tràcia i Tessàlia, Tebes, la Morea i Xipre. I s'hi inclouen les Índies. Diu el text: "En els quatre angles del món ressonà el sorollós valor de les armes Catalanes, sempre vencedores. A la conquesta de les Índies Occidentals partí de Barcelona En Colom, amb molts catalans. El primer Alcaid de l'illa Espanyola a

---

[80] BARTHOLOMÉ LEONARDO DE ARGENSOLA, *Primera Parte de los Anales de Aragon,* Iuan de Lanaia, Saragossa 1630, p. 99.
[81] Idem, p. 100.
[82] Ídem.
[83] Ídem, p. 100-101.

la força de Cibau fou d'aquesta nació: es deia Pere de Margarit, cavaller català"[84]. Aquí ens hem de fixar bé en el fet que la *Proclamació* afirma que les armes catalanes ressonaren en "els quatre angles del món" i no pas en els "quatre angles del Mediterrà"; amb la qual cosa la història de Catalunya pren unes connotacions universals incontestables. Més, sobretot, si sabem que els mariners que feren la volta al món duien barretina, com hom pot llegir amb tota naturalitat al *Primer Viaje alrededor del Mundo*, escrit a la tornada d'aquesta gran travessia per un altre català, que s'amaga sota el nom adulterat d'Antonio Pigafetta.

Com jo suposava, l'original ha desaparegut i només es conserven les còpies ja retocades pels censors. Però, tot i així, encara se'ns ha preservat el rastre de catalanitat d'aquella gesta nàutica en la indumentària que se'ns descriu. En una ocasió, el 8 de novembre de 1521, quan la tripulació arriba a l'illa de Tidor, a les Moluques, reben el rei de l'illa a bord de la caravel·la i donen "al seu fill, un drap indi d'or i seda, un mirall gran, una *barretina* i dos ganivets. A d'altres nou dels seus principals, un tros de seda a cadascú, *barretines* i dos ganivets. I a molts d'altres, a qui *barretines* i a qui ganivets"[85].

Despertador de Catalunya

El fet que els catalans van guerrejar, a més a més del Mediterrà, a Amèrica i al Pacífic, el trobo novament documentat al *Despertador de Catalunya,* un llibretó anticastellanista imprès a Barcelona el 1713 "per Desterro de la ignorància, Antídoto contra la malícia, Foment a la paciència i Remei a la pusil·lanimitat"[86]. Com era d'esperar, també se'ns hi diu: "Tractem, catalans, d'imitar a vostres antics nobles progenitors, los Montcades, los Cervellons, los Alemanys, los Anglesoles, los Ribelles, los Erils, los Llúries, los Marquets, los Cardones, los Rocabertins, los Solàs, los Blanques, los Fivallers, los Blanes i altres infinits valerosos hèroes que se feren dignes d'immortal fama, *que en les conquistes i glòries de sa Pàtria admiraren a les quatre parts del món*"[87].

La importància mateixa de Catalunya a l'hora d'exportar estructures culturals bàsiques arreu del món, a més dels fonaments legislatius que ja hem vist, la trobo en uns mots del *Sumari* de l'Andreu Bosch que fan referència a "Los ritos, y cerimonies [que] usan totes les nacions del mon en tots actes de honres, festes, obsequies, y demes", per això com "dels quals se trau declaració, y ensenyansa dels ques observan en Cathalunya, Rosselló, y Cerdanya"[88].

---

84 "Proclamación Católica a la Majestad Piadosa de Felipe el Grande, Rey de las Españas i Emperador de las Indias Nuestro Señor"; Cf. FÈLIX CUCURULL, *Panoràmica del Nacionalisme Català*; Col·lecció Frontera Oberta-13, Edicions Catalanes de París, [Barcelona] 1975, vol. I, p. 178.

85 ANTONIO PIGAFETTA, *Primer Viaje Alrededor del Mundo*; Edició de Leoncio Cabrero, Crónicas de América-12, Historia 16, Madrid 1985, p. 129.

86 "Despertador de Catalunya", *Escrits Polítics del Segle XVIII*; op. cit., p. 121.

87 Ídem, p. 191.

88 A. BOSCH, op. cit., p. 568.

Narcís Feliu de la Penya: Fènix de Catalunya

La idea que els catalans guerrejaren i aportaren llurs coneixements arreu de la Terra la retrobem al *Fènix de Catalunya*, d'En Narcís Feliu de la Penya, que s'edità a Barcelona el 1683, car parlant de Catalunya, l'autor hi diu: "Aquesta va donar armes per les empreses [dels catalans], que gloriosos aconseguiren a tota la rodonesa de l'Orbe, contra els Enemics de l'Església"[89]. El *Fènix* és un llibre abundosíssim en referències americanes. I sempre que s'hi parla de la descoberta o primeres conquestes, la participació catalana hi és tothora present. Així ens ho constata En Feliu de la Penya en admetre els fills de Catalunya com a "primers Conqueridors, i Apòstols, del nou món amb En Colom"[90]. Més endavant, al capítol IV, que tracta de l'"Enginy, habilitat, i natural inclinació dels Catalans a les ciències, art de navegar, i mercaduria", se'ns torna a recordar que "foren tan insignes, o mestres els Catalans, que donaren les més certes regles del comerç a totes les nacions de l'Orbe"[91].

Comenta, així mateix, l'autor, que després de totes aquestes conquestes Catalunya es va engrandir, "donant-se a conèixer pels seus fills per totes les nacions del món"[92]. I prossegueix, havent parlat de l'expansió universal dels Reis d'Aragó: "Així, unint-se en els nostres Catòlics Monarques tants i tan dilatats Regnes, i havent d'acudir a tots; no podent experimentar Catalunya les contínues assistències dels Sereníssims Comtes de Barcelona i Reis d'Aragó, amb la qual cosa s'han enterbolit les forces per a les grans empreses", ara han "els seus Sereníssims Reis de repartir els premis amb els altres Vassalls"[93], en una clara al·lusió als castellans.

Finalment, al capítol IX, que l'autor intitulà "Origen, i causa dels Augments Antics, i dels decandiments del Principat de Catalunya", ens amolla: "Però el més cert origen i principi de l'estat infeliç dels nostres temps rau en la riquesa dels passats, amb el descobriment de les Índies, perquè imprudents jutjàvem que s'havia de mantenir entre nosaltres sense les feines, i exercicis de les bones arts. Tot ho va alterar la possessió, i abundància d'aquelles riqueses"[94]. I explica, acte seguit, les raons de la decadència catalana: "Tot s'ensuperbí, i encara desestimaren la plata, i or, creixent els preus a totes les coses, volent en un dia guanyar el que abans no guanyaven en una setmana, amb què engegaren en orris el Comerç, per no aplicar-se, amb les arts, per mancar el treball, i últimament ens llençaren a l'estat infeliç, que plorem"[95].

Pedro Abarca: Segunda Parte de los Anales Historicos de los Reyes de Aragon

El 1684 aparagué a Salamanca la *Segunda Parte de los Anales Historicos de los Reyes de Aragon*, escrita pel teòleg i historiador aragonès Pedro Abarca. D'antuvi

---

[89] [NARCÍS FELIU DE LA PENYA], *Fenix de Cataluña. Compendio de sus Antiguas Grandezas, y medio para renovarlas;* Imprenta de Rafael Figuerò, Barcelona 1683, p. 6.
[90] Ídem, p. 8.
[91] Ídem, p. 31.
[92] Ídem, p. 52.
[93] Ídem, p. 66.
[94] Ídem, p. 67.
[95] Ídem, p. 68.

sobta que tot i ser un reconegut cronista aragonès, el llibre ens el presenti com a "Cronista Major del Rei per als Regnes de la Corona de *Castella*"[96]. No obstant el retoc, que després -com era de suposar- s'anirà repetint al llarg del llibre, l'Abarca és prou explícit a l'hora de parlar de la descoberta d'Amèrica en l'apartat dedicat a "En Ferran Segon el Catòlic, Rei Trentè, Últim dels Propis d'Aragó". Més clar impossible: el rei hi és descrit només com a monarca aragonès, raó per la qual també se l'anomena Ferran II i no pas Ferran V. Conseqüentment, les gestes que li són atribuïdes ho són en tant que rei d'Aragó. Per això mateix se'ns exposa: "Va premiar Déu després En Ferran el Catòlic aquella seva generosa fe, amb què va acomiadar els tributs i els comerços dels Jueus, obrint per a ell les immenses arques dels Indis; i en elles els tresors de la Natura encoberts i tancats a la nostra cobdícia des de la creació, o població del món"[97]. És davant aquest rei que es presentarà En Colom, "pregant amb noves instàncies", atès "que [des de] set anys abans que seguia la Cort, oferint als Reis, com de part de Déu, no res menys que la possessió d'un nou món de Gentils, igual, o superior a tot el que s'havia descobert: i ara fou el seu descobridor, si no més cregut, menys despreciat del Rei"[98]. I tornant als monarques d'Aragó, l'Abarca conclou que el Nou Món "el guardava Déu per als nostres reis: els quals, com els qui llencen poc en el joc amb l'esperança obscura de més que molts, cercaren prestats disset mil ducats, manaren armar tres Naus, i despatxaren En Colom amb la benedicció de tan bona fortuna"[99]. Ara bé: com que els ducats no s'introduïren a Castella fins al 1497, per la *Pragmàtica de Medina del Campo*, amb data de 13 de juny[100], és evident que el pagament de l'expedició és fet també per la Cort catalano-aragonesa.

Sembla que la idea d'un Nou Món guardat per al casal d'Aragó, tal com apunta l'Abarca, no era nova, car el 1483 En Francesc Eiximenis ja recollí una profecia molt semblant al seu *Primer del Cristià*, atès que, al capítol CCXLVII, en parlar "De la dignitat del rey Daragó", hi deia: "D'aquesta casa es profetat que deu aconseguir monarchia quasi sobre tot lo món"[101].

Manuel Marcillo: Crisi de Cataluña

L'any següent de 1685, el Pare Manuel Marcillo edità a Barcelona el seu llibre *Crisi de Cataluña, hecha por las Naciones Estrangeras.* Com era d'esperar, hi ha moltes referències a la descoberta catalana d'Amèrica, velades per la mà del censor. Com a rèplica, l'autor envià el llibre a En Francesc de Rius i Bruniquer perquè l'hi prologués; cosa que aquest féu en una "*Respuesta de un amigo del autor à una*

---

96 PEDRO ABARCA, *Segunda Parte de los Anales Historicos de los Reyes de Aragon*; Lucas Perez, Salamanca 1684, portada.

97 Ídem, p. 310 vers.

98 Ídem.

99 Ídem, p. 311.

100 MANUEL LUENGO MUÑOZ, "Sumaria noción de las monedas de Castilla e Indias en el siglo XVI"; *Anuario de Estudios Americanos,* VII (1950), p. 341.

101 FRANCESCH XIMENEZ, *Lo primer libre del volum appellat crestia*; Lambert Palmart Alemany, València 1483, foli 134.

Carta, con la qual le enviò el Libro, pidiendole su parecer"[102]. Jo penso que és una resposta feta expressament per tornar al llibre la catalanitat esborrada de la gesta marinera, car se'ns diu que "Dels Espanyols, són els Catalans els primers que, aspirant a una dilatada esfera, inundaren amb els seus triomfs els imperis llatins, a Sicília, i els Grecs a Atenes; ells són els qui, per més de 200 anys, li arrabassaren a Neptú el Trident de la Mar; ells, els qui a moltes Províncies donaren idioma i lleis; i finalment ells, els qui tirant la barra, o les Barres, fins el non plus ultra del valor, meresqueren que en temps de l'últim Rei de la Baronia dels seus Comtes, En Ferran el Catòlic, es descobrís la quarta i última part del Món, perquè com a gloriós complement del seu Timbre excels, a la significació de ser elles quatre [barres], corresponguessin a la realitat altres tantes parts de l'Orbe on tremolessin les Banderes de les seves Barres, o les Barres de les seves Banderes"[103].

Diego Iosef Dormer: Anales de Aragon

El 1697 s'estamparen els *Anales de Aragon* d'En Diego Iosef Dormer. Aplegaren les súpliques que el Regne d'Aragó va fer a l'Emperador Carles I, a les Corts de Montsó, el 1528, sobre algunes coses que necessitaven de providència. Les paraules que recull En Dormer no requereixen cap mena de comentaris. Fan: "Ja el Rei Catòlic, el vostre avi, es complagué per l'ajut que els Castellans feren al dit Rei Catòlic en la conquesta d'alguns dels dits Regnes [d'Aragó], donar-los i incorporar-los en els Regnes de Castella, la meitat del Regne de Granada i la meitat de les Índies, que pertanyien al dit Rei Catòlic"[104].

Narcís Feliu de la Penya: Anales de Cataluña

Del mateix parer fou En Narcís Feliu de la Penya, que als *Anales de Cataluña,* de 1709, tornà a escriure, novament, a l'entorn de la descoberta d'Amèrica -si bé ara amb més detall-: "Va premiar Déu aquest Any [de 1493] al Rei la generosa Fe, amb què menystingué les riqueses, i tributs dels Jueus, amb una altra riquesa major, en el descobriment de les Índies, i a Barcelona la Fidelitat, i amor al seu Rei, afavorint-la amb aquesta plausible notícia, arribant-hi En Colom per participar al Rei que les havia descobert per mitjà d'un mariner català"[105]. Com que En Feliu de la Penya parla dels *Annals de Catalunya*, aquí només es pot referir al rei Ferran com a rei dels catalans. I, en conseqüència, la descoberta d'Amèrica com una gesta catalana és

---

[102] PADRE MANUEL MARCILLO, *Crisi de Cataluña, hecha por las Naciones Estrangeras*; Imprenta de Mathevat, Barcelona 1685, pàgina sense numerar.

[103] Ídem, pàgina sense numerar.

[104] DIEGO IOSEF DORMER, *Anales de Aragon*; Herederos de Diego Dormer, Saragossa 1697, p. 381.

[105] NARCISO FELIU DE LA PEÑA Y FARELL, *Anales de Cataluña. Y Epilogo Breve de los Progressos, y famosos hechos de la Nacion Catalana, de sus Santos, Reliquias, Conventos, y singulares Grandezas; y de los mas señalados, y Eminentes Varones, que en Santidad, Armas, y Letras han florecido desde la primera Poblacion de España*; Jaime Surià, Impressor; Barcelona 1709, volum III, p. 92.

un fet totalment coherent. Per això mateix, continua narrant: "Molt del nostre intent és referir aquesta nova Meravella, per tal com és la Nació Catalana la primera que plantà en aquell Nou Món el Gloriosíssim Estendard de la Fe, i d'on partí de Barcelona En Colom per aquella conquesta"[106]. Com anà tot plegat? L'autor ens ho especifica: "Es va participar al Papa aquesta nova, i després de retudes a Déu les gràcies, va escollir Apòstols conqueridors de les Ànimes d'aquells Gentils: foren aquests dotze sacerdots Catalans del Sant Monestir de Montserrat. Va afavorir Fr. Bernat Boïl del mateix Convent amb la dignitat del Primer Patriarca de les Índies, i del seu Llegat"[107], tot donant "nou alè als Catalans per a aquesta empresa. S'embarcaren gran nombre a Barcelona amb En Colom, i fou Capità En Pere Margarit. Partiren de Barcelona amb la flota d'En Colom"[108]. I encara, a ran d'uns malentesos entre En Boïl i el Descobridor, el rei Ferran escriví al Nou Món als religiosos i "amb aquesta atenció va manar quedar a les Índies el Patriarca, i tornar a Espanya En Colom. Van fundar a les Índies els Catalans Esglésies a Santa Tecla, y Santa Eulàlia"[109].

Discurs d'En Manuel Ferrer i Sitges

I, finalment, així també ho exposà En Manuel Ferrer i Sitges al discurs pronunciat a la Junta del Braç Militar del 6 de juny de 1713. Per ell, no només és catalana la primera expedició, sinó també el pes principal de la segona: "Del monestir de Montserrat foren destinats 12 monjos catalans sacerdots ab Frai Bernat Boil ab títol de patriarca de les Índies i legat *a Latere*. Contribuí Catalunya ab 200 catalans manats per Don Pedro Margarit, d'il·lustre prosàpia, [que] fou lo primer governador de la primera fortalesa que se construí a les mines de Cibo"[110]. Ara bé: com que En Pere Margarit fou el Comandant militar de tota la segona expedició, preparada a Barcelona, ciutat des d'on salpà, i a la qual s'hi enrolaren uns 2000 homes, em sembla versemblant que els catalans per ell comandats haurien d'haver estat uns 2000 i no pas 200; sobretot si tenim en compte que En Casaus ens diu que, a Amèrica, En Margarit ja era "capità general de 400 homes"[111] i que el mateix Feliu de la Penya, als predits *Annals*, ens assegura -com hem vist- que foren "gran nombre" de catalans els que s'hi embarcaren. Òbviament, 200 homes serien, més aviat, molt pocs. Del Pare Boïl, En Ferrer i Sitges ens explica que "fundà les primeres iglésies, instituí los primers bisbats, 5 de sos monjos foren bisbes i frai Julián Garcés, aragonès. Jeroni Pasamonte, aragonès, fou lo primer oficial real i tesorer en Índies"[112]. La importància dels càrrecs d'En Boïl i d'En Margarit al Nou Món, juntament amb els de la família Colom, ha portat a creure a En Josep Maria

---

[106] Ídem.
[107] Ídem, p. 93.
[108] Ídem.
[109] Ídem, p. 94.
[110] "Discurs de Don Emmanuel Ferrer i Sitges", *Escrits Polítics del Segle XVIII*; op. cit., p. 108.
[111] BARTOLOMÉ DE LAS CASAS, op. cit., vol. I, p. 398.
[112] "Dicurs de Don Emmanuel Ferrer i Sitges", op. cit., p. 108.

Ortadó que "el primer Govern d'Amèrica va ser format exclusivament per catalans"[113].

Acte seguit, es queixa En Ferrer i Sitges d'una exclusió catalana posterior, que el rei anul·laria a les Corts de Montsó de 1585. I diu, dolgut: "No és cert que fou lo rei Don Fernando de Aragó lo primer que començà la conquista? No hi contribuïren los catalans? No s'hi trobarà raó per convèncer de ser exclosos". Per això insisteix: "Se veu clar que los autors castellans no troben ninguna sòlida raó per ser los catalans exclosos de les utilitats de les Índies, sent feta la conquista per un rei d'Aragó"[114]. Vistes així les coses, no hi podia haver hagut mai una exclusió, com la que se'ns ha vingut explicant des de la historiografia tradicional, puix Catalunya i els altres Estats de la Corona d'Aragó participaren, ja des del principi, de la descoberta i la subsegüent repoblació americana. Més aviat cal interpretar els mots d'En Ferrer i Sitges com referits a una exclusió que afectaria tan sols els catalans a posteriori i que jo, encara, intuiria molt especialment centrada als alts càrrecs de govern, tant en els Estats mediterranis com a les Índies.

Una història sense historiadors

O sigui que fins a començaments del segle XVIII romangué viva la idea que Amèrica havia estat descoberta pels catalans, tot fent-se una qüestió política de la seva presumible exclusió posterior. Amb tot, el gran gruix dels nostres historiadors contemporanis, en una lectura tan restringida com interessada de la història, continuen explicant que Amèrica va ser descoberta per Castella, i que els catalans no només no hi van participar sinó que en restaren exclosos fins l'obertura dels ports, el 1778, promulgada per En Carles III. Però, comptat i debatut, de quina història parlem? De la de Catalunya? O de la trista caricatura, del nyap, de l'ombra grotesca en què va quedar convertida després de la premeditada manipulació espanyola? Perquè, quan s'afirma tan gratuïtament que En Colom va prendre possessió del Nou Món "per Castella i per Lleó", ¿qui té presents els llibres esmentats fins ara? O tal vegada la nostra història no té cap rigor històric, cap valor documental, cap transcendència pública i l'únic interès que pot suscitar és el de repetir una mentida darrera una altra com la més agosarada gesta de la nostra intel·ligència?

Arenys de Mar, juliol de 1997

---

[113] JOSEP M. ORTADÓ i MAYMÓ, *Catalunya, la nació descobridora d'Amèrica*; Grafinter, Barcelona 1992, p. 75.

[114] "Discurs de Don Emmanuel Ferrer i Sitges", op. cit., p. 109.